

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС КОНГРЕСЪТ

Превод от испански: Светла Христова, 2004

chitanka.info

Us s'acheminèrent vers un chateau immense, au frontispice duquel on lisait: „Je n'appartiens a personne et j'appartiens a tout le monde. Vous y etiez avant que d'y entrer, et vous y serez encore quand vous en sortirez“^[1].

Казвам се Алехандро Фери. В името ми отекват воински отгласи, ала нито фанфарите на славата, нито великата сянка на македонец (фразата е на автора на „Мраморите“, когото имам честта да назова свой приятел) подхождат на скромния сив човечец, нижещ тези редове на последния етаж в хотела на улица „Сантяго дел Естеро“, в един Юг, който вече не е някогашният Юг. Съвсем скоро ще навърша седемдесет и няколко години; все още давам уроци по английски на неколцина ученици. Така и не се ожених — дали от нерешителност, дали от нехайство, или по други причини — и ето че сега съм сам. Самотата не ме мъчи; достатъчно усилие е да понасяш самия себе си и собствените си чудачества. Забелязвам, че остарявам; безпогрешен признак е фактът, че новостите вече не ме интригуват или изненадват навярно защото не откривам нищо кой знае колко ново в тях — само плахи вариации на вече познати теми. Когато бях млад, ме привличаха здрачът, предградията и нещастieto, а сега — утрините в центъра на града и спокойствието. Вече не си играя на Хамлет. Станах член на консервативната партия и на един шахматен клуб, който често посещавам само като зрител — при това понякога доста разсеян. Любопитният читател би могъл да изрови от някоя тъмна лавица в Националната библиотека на улица „Мексико“ екземпляр от книгата ми „Кратък преглед на аналитичния език на Джон Уилкинс“ — труд, който трябва да бъде преиздаден, ако не за друго, то поне за да се поправят или да се смекчат многобройните му грешки. Разправят, че новият директор на библиотеката е литератор, посветил се на изучаването на древните езици — сякаш сегашните не са достатъчно примитивни — и на демагогската възхвала на един въображаем Буенос Айрес, пълен с майстори на ножа. Никога не съм имал желание да се запозная с него. Пристигнах в този град през 1899 година и един-единствен път сляпата случайност ме среща със субект, който добре

боравеше с ножа или поне имаше такава слава. По-нататък, ако ми се удаде случай, ще разкажа този епизод.

Вече споменах, че съм сам; преди няколко дена един мой съсед от хотела, който ме бе чувал да говоря за Фермин Егурен, ми съобщи, че той е издъхнал в Пунта дел Есте.

Смъртта на този човек, който със сигурност никога не ми е бил приятел, ме изпълни с упорита тъга. Зная, че съм сам; сега съм единичкият останал на земята пазител на спомена за онова събитие, Конгреса — спомен, който вече не ще споделя. Сега съм единственият делегат. Истина е, че всички хора са делегати, че няма ни едно същество на тази планета, което да не е делегат; ала при мен нещата стоят по-различно. Аз зная, че съм пратеник на Конгреса; това ме отличава от безбройните ми колеги, настоящи и бъдещи. Вярно е, че на 7 февруари 1904 година се заклехме във всичко най-свято — има ли на земята нещо, което да е свято, или нещо, което да не е?, — да не разкриваме никога историята на Конгреса; ала не по-малко вярно е, че настоящото ми клетвопрестъпничество също е част от Конгреса. Това изявление е твърде неясно, но би могло да разпали любопитството на евентуалните ми читатели.

Тъй или иначе, задачата, която съм си поставил, не е никак лесна. Никога не съм се залавял с повествование, дори в епистоларния жанр, а положението несъмнено се утежнява значително и от факта, че историята, която ще опиша, е направо невероятна. Съдбата бе определила за това начинание перото на Хосе Фернандес Ирала, потъналия в незаслужена забрава поет на „Мраморите“, ала вече е твърде късно. Няма умишлено да изкривявам фактите, но предчувствам, че поради леност и неумелост неведнъж ще допусна грешка.

Точните дати не са от значение. Ще припомня само, че пристигнах тук от родната ми провинция Санта Фе през 1899 година. Никога не съм се връщал там; свикнах с Буенос Айрес (град, към който нямам слабост), така както човек свиква със собственото си тяло или с някоя стара болестка. Предусещам, без особен интерес, че скоро ще умра; затова ще трябва да обузда навика си да се впускам в отклонения и малко да ускоря разказа.

Годините не променят нашата същност, ако изобщо имаме такава; импулсът, отвел ме една нощ на Световния конгрес, бе същият,

който първоначално ме отведе в редакцията на вестник „Последен час“. Да бъде журналист, за някое бедно момче от провинцията може и да е романтична участ точно както някой беден млад столичанин може да си въобразява, че е романтично да си гаучо или ратай в чифлик. Не се срамувам от това, че някога съм искал да бъда журналист — професия, която сега ми изглежда твърде обикновена. Спомням си, че съм чувал моя колега Фернандес Ирала да казва, че журналистът пише, за да бъде забравен, а той самият жадуваше да пише, за да бъде запомнен и да остане във времето. Вече бе изваял (тогава това бе често употребяван глагол) някои от изящните сонети, които щяха да се появят по-късно, с незначителни изменения, на страниците на „Мраморите“.

Не мога да посоча точно кога за пръв път чух да се говори за Конгреса. Навярно е било онази вечер, когато касиерът ми плати месечната заплата и аз, за да отпразнувам това доказателство, че вече съм приет от Буенос Айрес, поканих Ирала да вечеряме заедно. Той се извини, че няма да ме придружи — не можел да пропусне Конгреса. Веднага разбрах, че не ставаше дума за онази суетна сграда с купол, намираща се в края на един булевард, където живеят предимно испанци, а за нещо по-тайнствено и по-значително. Хората говореха за Конгреса — някои с неприкрит сарказъм, други — под сурдинка, трети — с тревога или любопитство; ала всички, струва ми се, бяха в плен на невежеството. Няколко съботи по-късно Ирала ме покани да отида с него. Довери ми, че вече е приключил с всички необходими процедури.

Трябва да е било девет-десет часа вечерта. В трамвая той ми каза, че предварителните срещи ставали в събота и че дон Алехандро Гленкоу, навярно трогнат от името ми, вече е разрешил да присъствам. Влязохме в „Газената сладкарница“. Делегатите, около петнайсет-двайсет души, бяха насядали около дълга маса; не съм сигурен дали имаше подиум, или това е по-късна добавка на паметта ми. Веднага разпознах председателя, при все че никога не го бях виждал. Дон Алехандро бе достолепен господин в понапреднала възраст, с открито чело, сиви очи и червеникава брада, вече доста посребрена. Винаги съм го виждал облечен в тъмен сюртук; обикновено седеше с кръстосани ръце, подпрени на бастуна. Беше висок и як. От лявата му страна седеше един много по-млад мъж, който също бе червенокос; само че неговата коса бе огненорижа, докато брадата на господин

Гленкоу бе по-скоро с отгънка на есенни листа. Отдясно седеше младеж с дълго лице и забележително ниско чело, облечен като конте. Всички си бяха поръчали кафе, а неколцина — и абсент. Вниманието ми бе привлечено най-напред от присъствието на една жена — единствената жена сред толкова мъже. В другия край на масата седеше момче на около десет години, облечено в моряшко костюмче, което твърде скоро заспа. Имаше също един протестантски пастор, двама души, които несъмнено бяха евреи, и негър, пременен с копринено шалче и много тесни дрехи в стила на нехранимайковците от уличните ъгли. Пред негъра и пред момчето имаше чаши с горещ шоколад. Не си спомням останалите, като изключим някой си господин Марсело дел Масо, човек с прекрасни обноски и изящна реч, когото повече не видях. Запазил съм размазана и незадоволителна снимка на едно от събранията, която не смятам да публикувам, защото типичното за епохата облекло, дългите гриви и мустаци ѝ придават някак комичен и даже бедняшки вид, който би изопачил сцената. Всички организации са склонни да създават собствен говор и ритуали; Конгресът, който винаги съм възприемал малко като сън, явно искаше делегатите му да откриват полека, без да бързат, търсената от него цел и даже малките и фамилните имена на колегите си. Твърде скоро проумях, че не бива да задавам въпроси, и се въздържах да разпитвам Фернандес Ирала, който от своя страна не ми казваше нищо. Не пропуснах нито една събота, но трябваше да минат месец-два преди да почна да разбирам. От второто събрание нататък мой съсед по маса бе Доналд Рен, инженер от Южните железници, който по-късно щеше да ми преподава уроци по английски.

Дон Алехандро говореше съвсем малко; останалите не се обръщаха към него направо, но усещах, че говорят заради него и търсят одобрението му. Достатъчно бе той да направи един бавен жест с ръка, за да се промени разискваната тема. Постепенно узнах, че червенокосият мъж от лявата му страна носеше любопитното име Туърл^[2]. Спомням си колко крехък и неустойчив изглеждаше, ала това е типично за някои твърде високи хора, които все се накланят, сякаш им се вие свят поради собствения им ръст. Ръцете му, добре си спомням, често си играеха с един бронзов компас, който понякога поставяше на масата. Той загина в края на 1914 година като пехотинец в един ирландски полк. Вдясно от дон Алехандро винаги седеше

нискочелият младеж — Фермин Егурен, племенник на председателя. Не съм привърженик на методите на реализма — надали има по-изкуствен жанр; предпочитам да разкрия отведнъж онова, което научих постепенно. Ала най-напред искам да припомня на читателя положението, в което се намирах тогава — бях беден младеж от Касилда, син на земеделци, пристигнал в Буенос Айрес и внезапно озовал се — така поне го чувствах — в самото сърце на големия град и може би, кой знае, на целия свят. Половин век е изминал оттогава, а аз все още изпитвам онова първоначално възхищение, което със сигурност далеч не бе последно.

А ето и самите факти; ще ги изложа съвсем накратко. Председателят, дон Алехандро Гленкоу, бе едър земевладелец от източната провинция, собственик на чифлик на границата с Бразилия. Баща му, родом от Абърдийн, се установил на този континент в средата на миналия век. Бил донесъл със себе си около стотина книги — единствените книги, смее да твърдя, които дон Алехандро бе прочел през живота си. (Споменавам тези разнородни книги, които съм държал в ръцете си, защото историята води началото си от една от тях.) Когато умрял, старият Гленкоу оставил след себе си дъщеря и син, който впоследствие щял да стане нашият председател. Дъщерята се омъжила за човек на име Егурен; тя бе майката на Фермин. Дон Алехандро веднъж се кандидатираше за депутат, но висшите политически деятели не го допуснали в уругвайския Конгрес. Човекът се разлютил и решил да създаде друг Конгрес с далеч по-голям обseg на действие и важност. Спомнил си, че бил чел на една от вулканичните страници на Карлайл за съдбата на онзи Анахарсис Клутс, поклонник на богинята Разум, който оглавил трийсет и шестима чужденци и се явил като „говорител на човешкия род“ пред някакво събрание в Париж. Вдъхновен от примера му, дон Алехандро замислил да основе един Световен конгрес, който да представлява всички хора от всички народи. За средище на предварителните събрания била определена „Газената сладкарница“, а церемонията по откриването, което се предвиждаше да стане след четири години, трябваше да се извърши в чифлика на дон Алехандро. Подобно на мнозина други уругвайци, той не бе привърженик на Артигас^[3] и обичаше Буенос Айрес, но бе решил Конгресът да се свика в неговата

родина. Любопитно е, че първоначално определеният срок за събитието щеше да бъде спазен с почти магическа точност.

Отначало получавахме хонорари, които не бяха за пренебрегване, но пламенното въодушевление, обзело всички ни, накара Фернандес Ирала — беден като мен — да се откаже от заплащане, а ние, останалите, последвахме примера му. Тази мярка се оказа благотворна, защото ни помогна да отсеем зърното от плевата; депутатите намаляха, останахме само най-преданите на идеята. Единствената платена длъжност бе на секретарката Нора Ерфьорд, която не разполагаше с други средства за препитание и чиято работа бе наистина огромна. Да създадеш организация, обхващаща цялата планета, не е лесно начинание. Непрекъснато се изпращаха и се получаваха писма, да не говорим за телеграмите. Пристигаха подкрепителни изявления от Перу, Дания и Индостан. Един боливиец изтъкна, че родината му е напълно лишена от излаз на морето, и предложи тази печална липса да бъде тема на един от първите дебати.

Туърл, човек с бистър ум, отбеляза, че Конгресът поражда проблем от философско естество. Да съставиш събрание от личности, които да представляват цялото човечество, бе все едно да определиш точния брой на Платоновите архетипове — загадка, тормозила мислителите в течение на столетия. Той посочи (да вземем само един пример), че дон Алехандро Гленкоу би могъл да представлява земевладелците, но също така и уругвайците, а също и великите предвестници на новото, мъжете с червеникава брада и всички, които седят в кресло. Нора Ерфьорд беше норвежка. Кой щеше да представлява тя — секретарките, норвежките или просто всички красиви жени? Достатъчно ли бе един инженер да представлява всички инженери, включително онези от Нова Зеландия?

Именно тогава, струва ми се, Фермин се намеси в разговора.

— Фери може да представлява макаронаджиите — рече той и гръмко се изсмя.

Дон Алехандро го изгледа строго.

— Господин Фери — невъзмутимо каза той — е представител на емигрантите, чийто труд въздига тази страна.

Фермин Егурен никак не можеше да ме понася. Страдаше от високомерие, основано на най-различни причини; гордееше се, че е уругваец, че е креол, че умее да привлича жените, че си е избрал скъп

шивач и — така и не ще узная защо — че е потомък на баските — народ, съществуващ в покрайнините на историята, който никога не е направил нещо друго, освен да дои крави.

Една съвсем банална случка затвърди враждата ни. След едно съвещание Егурен предложи да отидем на улица „Хунин“^[4]. Идеята не ми допадна, но я приех, за да не се излагам на подигравките му. Тръгнахме натам с Фернандес Ирала. На излизане от дома, който бяхме посетили, се натъкнахме на някакъв едър здравеняк. Егурен, който беше подпийнал, силно го блъсна. Мъжът ни препречи пътя и каза:

— Който иска да излезе от тук, ще трябва да мине през този нож.

Спомням си блясъка на стоманата в тъмното антре. Егурен отстъпи назад ужасен. Аз също бях уплашен, но гневът надделя над страха ми. Пъхнах ръката си в дрехата, сякаш се канех да извадя оръжие, и казах твърдо:

— Тая работа ще я уредим на улицата.

Непознатият ми отвърна, вече с друг тон:

— Такива мъже са ми по сърце! Само исках да ви изпробвам, приятелю — сега се усмихваше любезно.

— Думата „приятел“ остава за ваша сметка — отвърнах и излязохме.

Човекът с ножа влезе в публичния дом. Впоследствие научих, че се казвал Тапия или Паредес^[5], или нещо от този род и че имал слава на кавгаджия. Вече на тротоара Ирала, който бе запазил спокойствие по време на случката, ме тупна по рамото и възкликна:

— Сред трима ни имаше един мускетар. Привет, Д'Артанян!

Фермин Егурен никога не ми прости, че станах свидетел на слабостта му.

Чувствам, че сега, едва сега започва историята. Страниците, изписани до момента, предават само условията, нужни на съдбата или на случайността, за да се осъществи невероятното събитие, навярно единственото събитие в целия ми живот. Дон Алехандро Гленкоу винаги бе в центъра на всички кроежи, но постепенно доловихме, не без известна почуда и тревога, че истинският председател всъщност бе Туърл. Тази странна особа с пламтящи мустаци се държеше угоднически с Гленкоу и даже с Фермин Егурен, но ласкателствата му бяха тъй пресилени, че можеха да минат за насмешка и по този начин

да не уронят достойнството му. Гленкоу особено се гордееше с огромното си състояние и Туърл бе разбрал, че може да го натовари с всякакви проекти, стига само да загатне, че разходите ще бъдат непосилни. Подозирам, че отначало Конгресът не е бил нещо повече от едно неясно име; Туърл обаче постоянно предлагаше начини за разширяване обхвата на начинанието, които дон Алехандро неизменно приемаше. Сякаш се намирахме в центъра на неспирно растяща сфера, чиято окръжност се губеше в далечината. Туърл заяви например, че Конгресът не може да мине без библиотека със справочници; Ниренщайн, който работеше в книжарница, започна да ни снабдява с атласите на Юстус Пертес и с най-различни обстойни енциклопедии, като се почне от „Естествена история“ на Плиний и „Огледало“ на Бове и се стигне чак до приятните лабиринти (препрочитам тези думи с гласа на Фернандес Ирала) на знаменитите френски енциклопедисти, на „Британика“, на Пиер Ларус, на Брокхаус, на Ларсен и на Монтанер и Симон. Спомням си как почтително милвах облечените с коприна томове на някаква китайска енциклопедия, чиито изящно изрисувани знаци ми изглеждаха по-загадъчни от шарките на леопардовата кожа. Засега няма да разкривам каква участ ги сполетя накрая — за което впрочем никак не съжалявам.

Дон Алехандро се бе привързал към Фернандес Ирала и към мен навярно защото бяхме единствените, които не се опитваха да го ласкаят. Той ни покани да прекараме няколко дни в неговия чифлик „Ла Каледония“, където вече здраво се трудеха зидарите, избрани сред местните ратаи.

След дълго пътуване нагоре по реката и плаване със сал една сутрин на разсъмване стигнахме другия бряг. После трябваше да нощуваме в разни бедни дюкянчета и да отваряме и затваряме вратите на множество дървени огради в Кучиля Негра. Пътувахме с двуколка; полята ми се сториха по-просторни и по-самотни в сравнение с родната ми местност.

Паметта ми все още съхранява двете картини на чифлика — нарисуваната предварително във въображението ми и действителната, която накрая видях с очите си. Колкото и да е нелепо, бях си представял, досущ като в някакъв сън, едно невъзможно съчетание от равнините край Санта Фе и Двореца на течащите води^[6]; „Ла Каледония“ се оказа дълга кирпичена къща с двускатен сламен покрив

и тухлена веранда. Стори ми се построена така, че да устоява на времето. Грубите стени бяха почти метър дебели, а вратите — доста тесни. Никой не се бе сетил да посади поне едно дърво. Мястото бе шибано от слънчевите лъчи от изгрев, та до залез. Загражденията за добитъка бяха каменни, стадата — многобройни, кравите — мършави и с големи рога; буйно размахваните опашки на конете стигаха чак до земята. Там за пръв път узнах какъв вкус има месото на току-що заклано животно. Мъжете донесоха торби със сухари; няколко дни покъсно управителят ми каза, че не е вкусвал хляб през живота си. Ирала попита къде е тоалетната; дон Алехандро направи широк жест с ръка, сякаш показваше целия континент. Нощта бе лунна. Излязох да се разтъпча и изведнъж се натъкнах на него; един застанал наблизко щраус го наблюдаваше.

Горещината, която настъпването на нощта не бе успяло да смекчи, бе просто непоносима, но всички хвалеха вечерната прохлада. Стаите бяха многобройни, с ниски тавани и ми се сториха някак голи; на нас с Ирала ни дадоха една, която гледаше на юг. В стаята имаше две походни легла и нощно шкафче със сребърен леген и кана. Подът беше от отъпкана пръст.

На следващия ден открих библиотеката и вече споменатите тонове на Карлайл; потърсих страниците, посветени на говорителя на човешкия род, Анахарсис Клутс, довел ме до това утро и до тази самота. След закуската, която по нищо не се отличаваше от вечерята, дон Алехандро ни показва мястото, където се строеше сградата на Конгреса. Яздихме около една пет километра през открити поля. Ирала, който бе боязлив ездач, претърпя малко премеждие; управителят отбеляза с каменно лице:

— Столичанинът много добре знае как да слезе от коня.

Строежът се виждаше отдалеч. Двайсетина души бяха издигнали нещо като амфитеатър, все още в съвсем груб вид. Спомням си едно скеле и редици от пейки, през които човек можеше да зърне късчета небе.

Неведнъж се опитвах да завържа разговор с гаучосите, но усилията ми бяха напразни. Те някак си знаеха, че са различни. Помежду си разговаряха пестеливо на своя носов, силно повлиян от близостта с Бразилия испански. Несъмнено във вените им течеше индианска и негърска кръв. Бяха ниски и набити; а в „Ла Каледония“

аз минавах за висок — дотогава не ме бяха възприемали така. Повечето носеха чирипа, а неколцина — бомбача^[7]. Нямаха нищо или почти нищо общо със скръбните герои на Ернандес и Рафаел Облигадо^[8]. Под влиянието на алкохола, който им се полагаше в събота, лесно прибягваха до насилие. Там нямаше никакви жени и нито веднъж не чух китара.

Ала по-интересна от хората в тези погранични земи ми се видя цялостната промяна, която настъпи у дон Алехандро. В Буенос Айрес той бе вежлив и сдържан господин; в „Ла Каледония“ обаче бе суров главатар на клан, също като предшествениците си. В неделя сутрин четеше Светото писание на ратаите, които не разбираха нито дума. Една нощ управителят на имението, млад момък, наследил тази длъжност от баща си, ни съобщи, че някакъв изполичар се сдърпал с един от ратаите; щели да се бият с ножове. Дон Алехандро се изправи, без да бърза. Отиде до кръга от струпалите се хора, свали оръжието, което винаги носеше, подаде го на управителя, който ми се стори доста уплашен, и застана между двете остриета. Веднага чух заповедта му:

— Пуснете тия ножове, момчета — после добави все така спокойно: — А сега си стиснете ръцете и се дръжте прилично. Не искам кавги тук.

Двамата се подчиниха. На другия ден научих, че дон Алехандро е уволнил управителя.

Чувствах как самотата ме обгръща отвсякъде. Боях се, че никога няма да се върна в Буенос Айрес. Не знаех дали Фернандес Ирала споделяше този страх, но двамата дълго си говорехме за Аржентина и за онова, което щяхме да правим, щом се приберем. Липсваха ми лъвовете на един портал на улица „Хухуй“ близо до Пласа дел Онсе или пък светлините на някой магазин с неясно местонахождение, а не местата, за които човек тъгува обикновено. Винаги съм бил добър ездач; свикнах да излизам на кон и да изминавам големи разстояния. Все още си спомням онзи черен кон с бели петна, който яздох тогава и който сигурно отдавна е умрял. Някой следобед или някоя вечер навярно съм се озовавал в Бразилия, защото по онова време границата бе просто черта, означена с погранични камъни.

Тъкмо се бях научил да не броя дните, когато в края на един ден, който по нищо не се отличаваше от предишните, дон Алехандро ни съобщи:

— Сега ще си легнем рано. Утре тръгваме на разсъмване.

Когато вече бяхме поели надолу по реката, се почувствах тъй щастлив, че даже можех да мисля с известна нежност за „Ла Каледония“.

Възобновихме съботните събрания. Още на първото Туърл взе думата. Каза с обичайната си цветиста реторика, че библиотеката на Световния конгрес не може да се свежда само до справочници и че класическите творби на всички народи и езици са истинска съкровищница, която не можем да пренебрегнем безнаказано. Изказването веднага бе посрещнато с одобрение; Фернандес Ирала и доктор Крус, който преподаваше латински, се нагърбиха със задачата да подберат необходимите текстове. Туърл вече бе обсъдил въпроса с Ниренщайн.

По онова време всички аржентинци имаха една утопия — Париж. Най-разпаленият и нетърпелив сред нас навярно бе Фермин Егурен; следващият бе Фернандес Ирала, макар и по съвсем различни причини. За автора на „Мраморите“ Париж — това бяха Верлен и Льоконт дьо Лил; за Егурен градът бе подобро продължение на улица „Хуни“. Предполагам, че се бе споразумял с Туърл. На едно друго съвещание Туърл повдигна въпроса за езика, който щяха да използват делегатите, и изтъкна колко полезно би било двама делегати да заминат за Лондон и Париж, за да направят съответните проучвания. За да се покаже безпристрастен, най-напред той назова моето име, а след привидно колебание — и името на приятеля си Егурен. Както винаги, дон Алехандро се съгласи.

Вече споменах, струва ми се, че в замяна на няколко урока по италиански Рен ме бе въвел в изучаването на необятния английски език. Доколкото бе възможно, той претупа набързо граматиката и изреченията, скалпени с учебна цел, и двамата се впуснахме направо в поезията, чиито форми изискват лаконичност. Първият ми контакт с езика, който щеше да запълни живота ми, беше смелият „Реквием“ на Стивънсън; след него дойдоха баладите, разкрити от Пърси на достопочтения осемнайсети век. Малко преди да замина за Лондон, се запознах с ослепителната поезия на Суинбърн^[9], която ме накара да се усъмня — нещо почти греховно — в превъзходството на Ираловите александрини.

Пристигнах в Лондон в началото на януари 1902 година; спомням си милувките на снега, който никога не бях виждал и който посрещнах с радост. За щастие не се наложи да пътувам заедно с Егурен. Настаних се в един скромен пансион зад Британския музей, чиято библиотека посещавах сутрин и следобед в търсене на език, достоен за Световния конгрес. Не пренебрегнах универсалните езици; обърнах внимание на есперанто (определен от „Сантиментален календар“^[10] като „достъпен, лесен и икономичен“) и на волапюк^[11], който се стреми да изследва всички възможности на езика, като скланя глаголите и спряга съществителните. Обмислих доводите „за“ и „против“ възкресяването на латинския, носталгията по който не е угаснала дори след толкова столетия. Отделих известно време и за проучването на аналитичния език на Джон Уилкинс; в него определението на всяка дума се съдържа в буквите, които я съставят. Именно там, под високия купол на читалнята, се запознах с Беатрис.

Това е общата история на Световния конгрес, а не моята, на Алехандро Фери, но първата обхваща втората, както и всички останали. Беатрис беше висока, стройна, с изваяни черти и яркорижа коса, която можеше да ми напомни (но това никога не се случи) за лукавия Туърл. Още нямаше двацет години. Бе напуснала едно от северните графства, за да учи литература в университета. Беше от скромен произход, също като мен. По онова време в Буенос Айрес да бъдеш издънка на италиански преселници бе кажи-речи позорно; а в Лондон открих, че мнозина го смятаха за романтично. Не губихме време, само след няколко следобеда станахме любовници; помолих я да се омъжи за мен, но Беатрис Фрост, подобно на Нора Ерфьорд, следваше религията, проповядвана от Ибсен, и не желаше да се обвързва с никого. От нейната уста се роди думата, която аз не смеех да изрека. О, нощи, о, споделен и топъл мрак, о, любов, лееща се в здрача като тайнствена река, о, миг на радост, в който двама са един, о, невинно и простодушно щастие, о, съюз, в който се разтапахме, за да се изгубим сетне в съня, о, първи проблясък на деня, когато я съзерцавах!

В онази сурова земя на границата с Бразилия постоянно ме мъчеше носталгия; съвсем различно бе в червения лабиринт на Лондон, който ми даде толкова много неща. Въпреки предлозите, които измислих, за да отложам заминаването си, трябваше да се прибера

в края на годината; щяхме да празнуваме Коледа заедно. Обещах на Беатрис, че дон Алехандро ще я покани да се присъедини към Конгреса; тя ми отвърна малко неопределено, че би ѝ допаднало да посети Южното полукълбо — един неин братовчед, зъболекар, се бил установил в Тасмания. Беатрис не искаше да види как корабът ще отплава; според разбиранията ѝ изпращането бе нещо патетично, безсмислен празник на нещастieto, а тя мразеше патетичните сцени. Сбогувахме се в библиотеката, където се бяхме запознали миналата зима. Аз съм страхливец; не ѝ оставих адреса си, за да избегна мъчителното очакване на писма.

Забелязал съм, че на връщане пътят изглежда по-кратък, отколкото на отиване, но в този случай прекосяването на Атлантика, натежало от спомени и морски опасности, ми се стори извънредно дълго. Най-силно страдах при мисълта, че животът на Беатрис продължава да тече паралелно с моя, минута след минута, нощ след нощ. Написах ѝ едно много дълго писмо, но го скъсах, когато вдигнахме котва при Монтевидео. Пристигнах в родината един четвъртък; Ирала ме чакаше на пристанището. Върнах се в старата си квартира на улица „Чили“; прекарахме този ден, а и следващия в разговори и разходки. Исках да си възвърна отново Буенос Айрес. Узнах с облекчение, че Фермин Егурен все още е в Париж; фактът, че съм се прибрал преди него, като че ли някак смекчаваше дългото ми отсъствие.

Ирала бе обезсърчен. Фермин прахосвал огромни суми в Европа и неведнъж пренебрегнал заповедта да се побере незабавно. Това лесно можеше да се предвиди. За мен по-обезпокоителни бяха други новини — въпреки възраженията на Ирала и Крус Туърл се бе позовал на Плиний Млади, според когото никоя книга не е толкова лоша, че да не съдържа нещо добро, и бе предложил безразборното закупуване на цели течения от „Ла Пренса“, на три хиляди и четиристотин бройки от „Дон Кихот“ (в най-различни формати), писмата на Балмес, какви ли не университетски дисертации, сметки, бюлетини и театрални програми. Всичко е свидетелство, заявил той. Ниренщайн го подкрепил; дон Алехандро, след „три бурни съботи“, одобрил предложението. Нора Ерфьорд, секретарката, бе напуснала длъжността си; на нейно място бе дошъл един нов член, Карлински — оръдие на Туърл. Огромните пакети сега се трупаха неописани и

некартотекирани в задните стаи и в избата на големия дом на дон Алехандро. В началото на юли Ирала бе прекарал една седмица в „Ла Каледония“; зидарите били преустановили работата си. Когато разпитал управителя, той му обяснил, че така се бил разпоредил господарят; разполагали с време в изобилие.

В Лондон бях съчинил един доклад, чието съдържание не е нужно да преразказвам тук; в петък отидох да поздравя дон Алехандро и да му връча текста. Фернандес Ирала реши да ме придружи. Свечеряваше се и силният вятър на пампата нахлуваше в къщата. Пред портала на улица „Алсина“ чакаше двуколка с три коня. Спомням си някакви мъже, които разтоварваха големи вързопи в задния вътрешен двор; вървяха приведени под тежестта им, а Туърл властно им раздаваше нареждания. Там, сякаш предчувстваха нещо, се бяха събрали Нора Ерфьорд, Ниренщайн, Крус, Доналд Рен и още един-двама делегати. Нора обви ръце около шията ми и ме целуна; тази прегръдка и целувка ми напомниха за други. Негърът, добродушен и щастлив, ми целуна ръка.

В една от стаите квадратният капак на пода, който водеше към подземие, бе отворен; видях груби циментови стъпала, които се губеха в мрака.

Внезапно чухме стъпките. Още преди да видя кой се задава, разбрах, че е дон Алехандро. Той пристигна едва ли не тичешком.

Гласът му се бе променил. Това не бе гласът на спокойния, уравновесен господин, който ръководеше съботните ни събрания, нито гласът на феодалния земевладелец, забранил двубоя с ножове и проповядващ Божието слово на своите гаучоси; все пак звучеше по-скоро като втория. Без да поглежда към никого, дон Алехандро нареди:

— Почнете да вадите всичко, което е струпано там долу. Да не остане ни една книга в подземие!

Тази задача отне почти час. Натрупахме върху отъпканата пръст на двора камара книги, по-висока от най-високите сред нас. Всички ту слизахме, ту се качвахме пак с вързопите; само дон Алехандро не помръдваше от мястото си.

После дойде следващата заповед:

— А сега запалете тези вързопи.

Туърл пребледня като мъртвец. Ниренщайн успя да измъкне:

— Световният конгрес не може да мине без тези ценни помагала, които съм подбрал с такава любов.

— Световният конгрес ли? — възкликна дон Алехандро с презрителен смях. Никога не го бях чувал да се смее.

Има някакво загадъчно удоволствие в разрушението; буйните пламъци пукаха и хвърляха искри, а ние се бяхме скупчили до стените или вътре в стаите. В двора останаха само нощта, пепелта и миризмата на изгорено. Спомням си няколко изгубени страници, които се белееха на земята, спасени от огъня. Нора Ерфьорд — тя изпитваше към дон Алехандро онази любов, която младите жени често изпитват към възрастни мъже — най-сетне рече неразбиращо:

— Дон Алехандро знае какво върши.

Ирала, както винаги верен на литературата, се опита да скалъпи една фраза:

— На всеки няколко века Александрийската библиотека трябва да бъде изгаряна.

Тогава чухме откровението:

— Четири години ми бяха нужни, за да проумея онова, което ви казвам сега. Начинанието, с което се заловихме, е тъй обширно, че обхваща — сега си давам сметка — целия свят. То не се свежда до шепя бърбивци, които си блъскат главите в бараките на някакво забутано имение. Световният конгрес е възникнал в първия миг на сътворението и ще продължи да съществува, когато ние отдавна ще сме станали на прах. Той е навсякъде. Конгресът са книгите, които изгорихме. Конгресът са каледонците, разгромили Цезаровите легиони. Конгресът е Йов на гноището и Христос на кръста. Конгресът е и онзи безполезен младеж, който пилее моето състояние по проститутки...

Не можах да се сдържа и го прекъснах:

— Дон Алехандро, и аз имам вина. Вече бях свършил доклада, който ви нося сега, но продължих да стоя в Англия и да прахосвам парите ви заради любовта на една жена.

Дон Алехандро рече:

— Така и предполагам, Фери. Конгресът — продължи той, — това са моите бикове. Това са биковете, които продадох, и онези левги земя, които вече не са мои.

Издигна се един отчаян глас — беше гласът на Туърл.

— Само не ни казвайте, че сте продали „Ла Каледония“!

Дон Алехандро отвърна невъзмутимо:

— Да, продадох я. Не ми остана и педя земя, но разорението не ми причинява болка, защото вече разбирам нещата. Навярно няма да се видим повече, понеже отсега нататък не се нуждаем от нашия Конгрес, но тази последна нощ всички ще излезем да погледаме Конгреса.

Беше опиянен от победата. Решителността и вярата му ни заляха като вълна. Никой дори за миг не го помисли за луд.

На площада взехме открит файтон, аз се настаних на капрата до кочияша, а дон Алехандро нареди:

— Маестро, искаме да обиколим града. Карайте, накъдето пожелаете.

Негърът се покатери на едно от страничните стъпала; усмивката не слизаше от лицето му. Така и не ще узная дали разбра нещо от случилото се.

Думите са знаци, изискващи споделен спомен. Споменът, който сега искам да оставя в историята, е само мой; онези, които го споделяха, са вече мъртви. Мистиците извикват в паметта някоя роза, някоя целувка, птица, която съдържа всички птици, слънце, което е слънцето и всички звезди, взети заедно, стомна вино, градина или пък половия акт. Някоя от тези метафори не ще ми послужи за онази дълга празнична нощ, която ни остави, уморени и щастливи, до границите на зората. Почти не разговаряхме, докато колелата и копитата трополяха по паважа. Преди да се съмне, близо до един тъмен и скромен поток — може би Малдонадо, а може би Риачуело — сопранът на Нора Ерфьорд поде баладата на Патрик Спенс; от време на време басът на дон Алехандро ѝ пригласяше доста фалшиво. Английските слова не извикаха у мен образа на Беатрис. Зад гърба ми Туърл промърмори:

— Исках да извърша зло, а ето че върша добро.

Нещо от онова, което зърнахме тогава, все още съществува — дебелата червеникава стена на „Реколета“, жълтите стени на затвора, двама души, които танцуваха танго на някакъв ъгъл, преддверие с шахматно наредени плочки и решетка, парапета на гарата, моята къща, един пазар, влажната бездънна нощ — ала нито едно от тези бързолетни неща (които можеха и да са други) не е от значение. Важно бе усещането, че нашият план, с който неведнъж се бяхме шегували, действително съществуваше и тайно обхващаше вселената и нас. През

всички отминали години търсих безнадеждно вкуса на онази нощ; понякога ми се струваше, че го долавям в музиката, в любовта, в някой смътен спомен, но така и не се завърна изцяло освен веднъж на зазоряване, в един сън. Когато се заклехме, че няма да казваме нищо на никого, вече беше събота сутринта.

Повече не видях никого от тези хора, с изключение на Ирала. Двамата с него никога не разговаряхме за тази история; всяка наша дума би я опощила. През 1914 година дон Алехандро Гленкоу умря и бе погребан в Монтевидео. Ирала бе починал предната година.

Веднъж случайно срещнах Ниренщайн на улица „Лима“, но и двамата се престорихме, че не сме се видели.

[1] Отправиха се към един огромен замък, на чиято фасада бе написано: „Аз не принадлежа никому и принадлежа всекому. Вие бяхте тук, преди да влезете, и пак тук ще бъдете, щом излезете“ (фр.). Дени Дидро, „Жак Фаталиста и неговият учител“ — бел.прев. ↑

[2] Въртя се бързо; въртене, заврънкулка (англ.) — бел.прев. ↑

[3] Хосе Хервасио Артигас (1764–1850) — уругваец, политически и военен деец, противопоставил се най-напред на испанците, а после и на аржентинците, желаещи да запазят властта си над Банда Ориентал. Признат за национален герой на Уругвай, той навярно е бил възприеман другояче от космополити от типа на Гленкоу — бел.прев. ↑

[4] Улица „Хуни“ започва от Пласа дел Онсе и се простира към процъфтяващата северна част на Буенос Айрес; в началото на ХХ в. на един отрязък от „Хуни“ близо до центъра на града е имало редица публични домове, много от които са били сравнително благоприлични; там мъжете са можели не само да ползват услугите на проститутки, но и да пийнат, да поприказват и изобщо да се „отпуснат“ — бел.прев. ↑

[5] Tarja — ограда; paredes — стени (исп.) — бел.прев. ↑

[6] Дворецът на течащите води (Ел Паласио де Агуас Кориентес) е сграда в центъра на Буенос Айрес, в която се помещава помпена станция. Постройката се отличава с твърде екстравагантна архитектура, стените ѝ са покрити със сложни мозайки — бел.прев. ↑

[7] Чирипа — триъгълно парче плат, връзвано около кръста, чийто трети край се подпхва между краката; обикновено се носи върху бели панталони; бомбача — панталон с широки крачоли с набор

около глезените, нещо като шалвари; и двете са части от типичното за гаучосите облекло — бел.прев. ↑

[8] Хосе Ернандес (1834–1886) — автор на „Мартин Фиеро“, дълга полуепична поема, прославяща гаучото и начина му на живот; Рафаел Облигадо (1851–1920) — литератор, основал Аржентинската академия, автор на известна поема за живота на един payador (странстващ певец) на име Сантос Вега. Героите на тези творби са изобразени в романтична светлина и са част от митологията на Аржентина — бел.прев. ↑

[9] Алджърнън Чарлс Суинбъرن (1837–1909) — английски поет, драматург и критик — бел.прев. ↑

[10] Lunario sentimental (1909) — стихосбирка на Леополдо Лугонес (1874–1938), един от най-известните, влиятелни и талантиливи поети на Аржентина — бел.прев. ↑

[11] Универсален език, създаден през 1879 от Йохан Мартин Шлайер — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.